

Психолого-соціальна служба в освітньому закладі є свого роду «зв'язуючим ланкою», координуючою діяльність усіх суб'єктів здоров'яберігаючої освітньої середовища – учнів, педагогів, батьків, лікарів.

Робота такої служби в освітньому закладі передбачає комплексну діагностику, профілактику та корекцію соціальної та психологічної сфери особистості учнів, педагогів, батьків, розвиток системи психолого-педагогічної підтримки суб'єктів освітнього процесу. Оптимістичним є розвиток наступних напрямків соціально-психологічної роботи:

– **содействіє професійному та особистістному самоопределенню:**

Відповідальна часовий перспектива є умовою та показником психологічного здоров'я особистості. Тому дуже важливим є виховання системи психолого-педагогічного супроводу процесу самоопределення відповідно до принципів неперервності та спадковості (від початкової школи до випуску).

– **содействіє школярської успішності учнів** (розв'язання проблем соціальної адаптації (соціальний педагог, педагог-психолог), особливо в кризові періоди школярської життя – початок навчання в школі, перехід з одного ланки навчання в інше).

– **преодолення складностей в навчанні** (педагог-психолог, логопед, дефектолог, комплексна програма психомоторної корекції на дошкільній та першій ступенях навчання).

Таким чином, включення психологічного компонента є необхідною умовою створення здоров'яберігаючої середовища школи.

Реалізація запропонованої моделі дозволяє організувати системну роботу по особистістному та професійному розвитку полісуб'єкта «вчитель-учень-батьки-психолог». Головною умовою ефективного розвитку є підвищення рівня самосвідомості. Це проходить «червоною» ниткою через всі програми, запропоновані на кожній стадії.

Закономірним результатом такої роботи в аспекті збереження та зміцнення здоров'я будуть:

- комфортна та безпечна середовища в школі;
- підвищення рівня фізичного та психологічного здоров'я усіх суб'єктів освітнього процесу;
- підтримання ефективних позитивних комунікацій в учнівській середовищі від однієї ступені навчання до іншої (взаємодія всередині класного колективу та між класами, вміння працювати в групі, навички самопрезентації);
- розвиток різних форм сімейного дозвілля.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Цілямак Олена Миколаївна

начальник кафедри юридичної психології та педагогіки
кандидат психологічних наук, Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна

У статті автор надає власні визначення таких понять компетентностей – «екстремальної», «вогневої», «тактико-спеціальної», «медичної», «психофізичної», визначив структурні компоненти екстремальної компетентності та особистісно-детерміноване підґрунтя її розвитку.

Ключові слова: компетентність, екстремальна, вогнева, тактико-спеціальна, медична та психофізична компетентність

До заходів оперативно-розшукової діяльності відносять: попередження, припинення та розкриття правопорушень й злочинів, правомірне застосування табельної вогнепальної зброї та спецзасобів (у чітко регламентованих законодавством випадках), розв'язання конфліктів між громадянами, затримання злочинців тощо – це все носить екстремальний характер, який впливає на психічний та фізичний стан працівників кримінальної міліції.

Опитування працівників кримінальної міліції вказало, що під час екстремального ускладнення оперативно-розшукової діяльності вони часто відчувають: розгубленість, нерішучість, слабкість, втому, безсилля, страх невдачі та відповідальності, неконтрольовану агресивність, роздратування тощо. У них відмічається зниження активності, наполегливості, завзятості, спритності і винахідливості, сповільненість реакцій, невміння мобілізуватися

тощо. Таким чином те, що відбувається в їхній психіці, неминує впливає на якість оперативно-розшукової діяльності та несе негативні, під час фатальні наслідки. Зрозуміло, що якість, швидкість та професійна майстерність правоохоронних дій працівників кримінальної міліції залежить від рівня їх професійно-психологічної підготовленості до дій в екстремальних ситуаціях, від загальної й спеціальної рівня екстремальної компетентності.

Вдосконалення діяльності працівників міліції у складних, конфліктних, екстремальних ситуаціях займалися В.В.Авдеев, Н.В.Андрєєв, В.Г.Андросюк, В.Ф.Антипенко, О.М.Бандурка, В.П.Бахін, В.О.Бодров, В.А.Васильєв, О.М.Васильєва, Б.Ф.Водолазський, Л.Г.Дика, Л.І.Казміренко, Я.Ю.Кондратьєв, В.О.Коновалова, М.В.Костицький, В.Г.Лукашевич, В.А.

Маришук, В.С. Медведєв, О.М. Морозов, А.І. Папкін, М.І. Порубов, В.М. Синьов, О.М. Столяренко, Г.О. Туманов, С.І. Яковенко та ін. Однак, не дивлячись на увагу науковців до проблеми адекватної високопрофесійної поведінки кримінальної міліції у складних конфліктних та екстремальних умовах оперативно-розшукової діяльності питання екстремальної компетентності не розглядалося.

Метою статті є визначення поняття екстремальної компетентності, її взаємозалежних і взаємопов'язаних підвидів, структурних компонентів, особистісно-детермінованого підґрунтя її розвитку.

Сьогодні в нормативних документах, що регламентують розвиток освітніх процесів, досить часто можна натрапити на тезу про необхідність запровадження компетентнісного підходу. Під поняттям „компетентнісний підхід” розуміють спрямованість освіти на формування і розвиток як ключових (базових, основних), так й їхніх видів. Результатом цього буде формування фахівця, спроможного якісно здійснювати правоохоронну діяльність.

Ми виділяємо такі три ключові компетентності – особистісну, соціальну та діяльну [1], які є між собою взаємозалежними, взаємопов'язаними та взаємодоповнючими. До особистісної ключової компетентності працівників кримінальної міліції ми відносимо: екстероцептивну, інтрапсихічну, загальнокультурну, здоров'язберігаючу; до соціальної ключової компетентності – психологічну, комунікативну, політичну, рольову; до діяльної – ігрову, навчальну, трудову, наукову, професійну [1].

Професійна компетентність працівника кримінальної міліції складається з взаємозалежних та взаємопов'язаних підвидів таких як: правова, методична, організаційна, інформаційно-технологічна, технічна, екологічна, пошукова, розвідувальна, профілактична, творча, екстремальна тощо. Екстремальна компетентність, у свою чергу, складається з підвидів – медичної, тактико-спеціальної, вогневої, психофізичної. Екстремальна професійна компетентність, на думку О.Н. Шахматової [2] – це здатність діяти в раптово ускладнених умовах, при аваріях, порушеннях технологічних процесів тощо. Ми тлумачимо екстремальна компетентність як здатність працівника кримінальної міліції ефективно та професійно діяти в складних, конфліктних, екстремальних умовах оперативно-розшукової діяльності на основі набутих знань, практичних умінь та навичок.

Кожна людина в конкретних умовах життєдіяльності відповідає на різноманітні подразники різною фізіологічною реакцією. В основному ця індивідуальність залежить від психофізіологічних властивостей людини. До них належать нервово-емоційна стійкість, врівноваженість нервових процесів, розумова та фізична працездатність і витривалість тощо. Тому, підґрунтям екстремальної компетентності працівника кримінальної міліції, на нашу думку, є психофізичні й індивідуально-психологічні властивості, професійно значущі якості, мотивація. Отже екстремальна компетентність ґрунтується на:

– мотивації працівника (правоохоронних установках, установках на виживання, вірі у верховенство права тощо);

- морально-правових устоях (дисциплінованість, правова культура, свідомість, самосвідомість та усвідомленість) тощо;
- психічному настрої (стан бойового збудження, готовності до бою);
- психофізичних здібностях та якостях (здатність до тривалого напруження сенсорних систем в умовах монотонії, швидкості реагування на небезпеку, витривалість тощо);
- індивідуально-психологічних властивостях, професійно значущих якостях (серед яких слід виділити емоційно-вольові якості – цілеспрямованість, наполегливість, схильність до виправданого ризику, сміливість, рішучість, самовладання, витримка тощо).

Основою екстремальної компетентності є:

мотивація, прагнення вижити й перемогти, бажання бути на варті закону;

емоційно-оціночні дії, особистісне ставлення, певний емоційний стан «бойової готовності», самооцінка працівником ступеня своєї підготовленості до дій в екстремальних ситуаціях, задоволення від виконаної справи тощо;

когнітивні дії, знання, практичні уміння та навички, адекватна оцінка ситуації, прогностичність тощо;

вольові дії, самооблізація сил та енергії, самоконтроль, цілеспрямованість, рішучість, виправдана ризикованість, зусилля, настирливість тощо;

операційні дії, власне реалізація дії (ефективна адекватна поведінка в екстремальних умовах, уміння братися і вирішувати справу тощо);

досвід, особиста професійно-психологічна готовність та спроможність до дій в екстремальній ситуації, професійна майстерність тощо.

Таким чином, завдяки мотиваційної спрямованості особистості (бажань, інтересів, схильностей, ідеалів, індивідуальної картини світу, переконань) на основі вищевказаного підґрунтя, здобутих знань, розвинутих умінь та навичок - особливо набувається соціальний та професійний досвід та формується її екстремальна компетентність.

За формою прояву екстремальна компетентність буває:

- *свідома*, коли особа знає, що входить у структуру і зміст оперативно-розшукової діяльності у складних, конфліктних і екстремальних ситуаціях та свідомо виконує її;

- *несвідома*, коли навички повністю інтегровані, вбудовані у поведінку працівника кримінальної міліції і йому не потрібно думати про те, що він робить.

Несвідома екстремальна компетентність характеризує професійну майстерність. Свідома екстремальна компетентність – це початковий етап підготовки працівників кримінальної міліції до дій у складних, конфліктних та екстремальних ситуаціях. Шляхом постійного, систематичного, копійного тренування та професійного досвіду виникає несвідома екстремальна компетентність.

Нами було проведено опитування працівників оперативних підрозділів, групи захвату, «Сокил», «Беркут», стосовно їх поведінки у екстремальних умовах. Респон-

денти відмічають, що вижити у небезпечних для життєдіяльності криміногенно-складних екстремальних ситуаціях їм допомагає несвідома екстремальна компетентність. Досвід свідчить, що обдумування ситуації відбирає час й заважає миттєвої реакції на небезпеку. Тобто екстремальна компетентність заснована на автоматизованих вміннях та навичках, а також на інстинктах самовиживання та самозбереження.

Якісний рівень екстремальної компетентності, на нашу думку залежить від рівня розвитку її взаємозалежних та взаємодоповнюючих підвидів (психофізичної, волевої, тактико-спеціальної, медичної). *Психофізична компетентність* – це здатність працівника кримінальної міліції під час складних екстремальних ситуаціях до: швидкої самообілізації, фізичної і психічної витривалості, застосування заходів правомірного фізичного впливу та протистояння кримінальним елементам.

Психофізична компетентність курсантів ВНЗ і працівників ОВС є сукупністю сформованих та розвинених психологічних, фізичних і професійних характеристик, які відповідають особливостям оперативно-службової діяльності та виступають однією з найбільш необхідних умов для її успішного виконання. Психофізична компетентність детермінується оцінкою рівня сформованості практичних умінь та навичок, серед яких слід виділити:

- *фізичні*, вміння мобілізуватися та тривалий час витримувати надмірні фізичні навантаження; правомірно застосувати прийоми рукопашного бою під час кримінальних посягань та спецзасоби, припинити фізичне насилля тощо;
- *технічні*, вміння застосовувати прийоми рукопашного бою у необхідних випадках, швидко реагувати на небезпеку. Технічна майстерність працівника ОВС залежить від рівня розвитку основних рухових якостей – сили, швидкості, витривалості, гнучкості, координованості. Рівень прояву рухових якостей, насамперед витривалості, пов'язаний з економічністю техніки, розвитком спеціальної психічної стійкості;
- *психічні*, вміння витримувати тривалий час психічну напругу, працювати в монотонних та швидкоплинних умовах, самообілізації, екстреної мобілізації вольових ресурсів, створення стану високої працездатності саморегуляції тощо.

Психофізична готовність працівників ОВС до дій в екстремальних ситуаціях розуміється як сукупність розвинених психологічних, фізичних і професійних якостей, які відповідають особливостям оперативно-службової діяльності та детермінують успішного виконання, а також технічних, фізичних, психічних, тактичних умінь та навичок.

Зрозуміло, що професіоналізм під час екстремальних ситуацій детермінується тактико-спеціальною компетентністю. Вона є проявом тактико-стратегічного мислення та знаходить своє вираження у механізмах розробки та реалізації певних стратегій. Тобто тактика – це поточне планування загального стратегічного плану будь-якої діяльності.

Тактико-спеціальна компетентність оцінюється рівнем сформованих умінь та навичок, серед яких слід виділити:

- *тактичні* – вміння виходити з різних складних, конфліктних й екстремальних ситуацій; розробляти ефективні шляхи виходу з екстремальних ситуацій тощо;
- *стратегічні* – вміння аналізувати ситуацію, планувати та обирати ефективні засоби виходу зі складних ситуацій тощо;
- *прогностичні* – вміння прогнозувати розвиток ситуації, дії злочинців, рух натовпу, попереджати небезпечні кримінальні прояви, проектувати розвиток подій тощо;
- *організаційні* – вміння організувати рятувальні роботи, діяльність колективу щодо виходу з складної екстремальної ситуації тощо;
- *технологічні* – кількісні вміння аналізу екстремальної ситуації, раціональна організація технологічного процесу, використання технологічних засобів тощо;
- *конструктивні* – вміння скласти карту події, конструювати технічні засоби, що допоможуть у екстремальній ситуації тощо;
- *тактико-технічні* – вміння читати мапи, креслення, схеми, виконувати розрахунково-графічні роботи тощо.

Таким чином, *тактико-спеціальна компетентність* – це здатність особистості (на основі набутих знань, практичних умінь і навичок) плановірно визначати власну стратегію і тактику та правоохоронних дій у складних екстремальних ситуаціях, а також прогнозувати дії кримінальних елементів.

Тактико-спеціальна здатність базується на професійному урахуванні працівниками кримінальної міліції зовнішніх і внутрішніх факторів, що негативно впливають та на вмінні – планувати, розробляти, прогнозувати, координувати, керувати та удосконалювати оперативно-розшукову діяльність на основі набутого досвіду.

Дуже важливим у правоохоронній діяльності є вміння працівників ОВС оказати першу долікарську допомогу як громадянам та своїм пораненим колегам, так й собі. Тому медична компетентність є важливим підвидом екстремальної компетентності. Під *медичною компетентністю* слід розуміти – здатність працівника кримінальної міліції (на основі набутих знань, практичних умінь та навичок) оказувати першу долікарську допомогу собі й особам, які цього потребують.

Медична компетентність працівників кримінальної міліції оцінюється рівнем сформованості практичних умінь та навичок. Серед яких слід виділити:

- *медико-технічні* – вміння накладати пов'язки, шини, зупиняти кровотечу тощо;
- *загально медичні* – вміння оказувати елементарну першу долікарську допомогу тощо;
- *біохімічні* – вміння визначати та розрізняти склад медичних, психотропних, наркотичних речовин тощо.

Застосування та використання табельної вогнепальної зброї у необхідних оперативно-складних ситуаціях є правомірними повноваженнями працівників кримінальної міліції. Вогнева компетентність працівників ОВС – це головна умова захисту від кримінальних агресивних посягань на власне життя й здоров'є та громадян. У даний час український Закон "Про міліцію" є основним діючим нормативним джерелом, що спеціально закріплює повноваження міліції по застосуванню та використанню вогнепальної табельної зброї. Строге дотримання встановлених у ньому правил обов'язково при будь-яких обставинах, у тому числі й в екстремальних умовах.

Під *вогневою компетентністю* ми розуміємо – здатність особистості (на основі набутих знань, практичних умінь та навичок) миттєво правомірно реагувати на ситуацію й в чітко визначених ситуаціях (відповідно до статті 15, 15' Закону України «Про міліцію») застосувати та використовувати табельну вогнепальну зброю.

Вогнева компетентність оцінюється рівнем сформованості практичних автоматизованих умінь та навичок, серед яких ми виділяємо:

- *технічні*, навички (швидкого реагування на небезпеку, швидко перезаряджати зброю, прицілювання та влучного пострілу тощо) та вміння (впевненого поводження зі зброєю, миттєво оголоти вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо працівник вважає, що в обстановці, яка склалася, можуть виникнути підстави для її правомірного застосування);
- *конструктивні*, вміння конструювання розвитку подій, будувати правоохоронні дії, передбачати наслідки застосування зброї та поведінку кримінальних елементів тощо;
- *тактико-фізичні*, вміння миттєво реагувати на небезпеку та ухилятися від вогневої небезпеки тощо.

Забезпечення особистої безпеки працівників ОВС є одним із головних завдань МВС та здійснюється комплексом заходів, спрямованих на зниження рівня професійного ризику до реально можливого мінімуму, що дозволяє, при ефективному вирішенні оперативно-службових завдань, гарантувати збереженість життя і здоров'я, нормального психічного стану і працездатності. Однак, турбує той факт, що в органах внутрішніх справ зменшилися випадки правомірного застосування та використання табельної вогнепальної зброї.

Нами був здійснений статистичний аналіз даних некомпетентної поведінки серед особового складу органів внутрішніх справ України, починаючи з 1992 року та закінчуючи 2007 роком, у напрямку порівняння випадків застосування табельної вогнепальної зброї, у тому числі неправомірного з кількістю загиблих та поранених при виконанні службових обов'язків, у тому числі безпосередньо по охороні правопорядку та боротьбі зі злочинністю.

Аналіз статистичних даних МВС України вказав на зниження кількості випадків застосування працівниками ОВС табельної вогнепальної зброї за останні п'ятнадцять років. Так, у період з 1992 по 2002 рр. використання табельної вогнепальної зброї працівниками ОВС зменшилося у 6,6 разів, а у 2007 р. ще у 22,5 рази, тобто показник застосування зброї з 1149 випадків у 1992

р. зменшився до 51 у 2007 р. Ця тенденція свідчить про страх працівників ОВС перед фактом застосування зброї. Анонімне опитування працівників ОВС показало, що окремі працівники з одного боку бояться, відчувають невпевненість у собі та своїх діях, психологічно і професійно не готові застосувати зброю навіть у тих випадках, коли їх життя і здоров'ю загрожує небезпека; з іншого – бояться довготривалого службового розслідування та покарання за неправильне використання табельної вогнепальної зброї.

Застосування вогнепальної табельної зброї на ураження завжди породжує особистісні проблеми, а подеколи й нервовий злам. Важливим психологічним чинником правомірного застосування табельної вогнепальної зброї працівником міліції у службових ситуаціях є стан професійно-психологічної готовності, "звички до зброї", автоматизму та миттєвого реагування на складні обставини, під час яких доводиться її застосувати.

Слід зазначити, що зміст поняття "готовність" психологи та педагоги розглядають як єдність трьох компонентів – когнітивного, емоційного, пов'язаного з поведінкою (Д.Катя, Д.Керч, М. Кровпиль); сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних, вольових якостей особистості (Е.Т.Козлов, Ю.М. Кулюткин); передумову цілеспрямованої діяльності, її реалізації, стійкості та ефективності (К.М.Дурай-Новакова, М.І.Д'яченко, Л.О.Кандибович); єдність спонукального (мотиваційного) і виконавчого (процесуального) компонентів (В.І.Селиванов); новоутворення (Д.Б. Ельконін); психічний стан (А.Й. Капська, А.Г. Мороз, В.О.Сластьонін). Проте наведені точки зору не суперечать одна одній, а доповнюють, розкриваючи різні аспекти складного поняття. Слід зазначити, що всі автори розглядають готовність як передумову успішної професійної діяльності людини.

Аналізуючи статистичні показники ми відмітили, що одночасно зі зменшенням показників застосування табельної вогнепальної зброї збільшився показник використання зброї проти працівників ОВС. Так, збільшився статистичний показник загиблих працівників при виконанні службових обов'язків: 15 випадків у 1992 році, 4 – у 1993, 30 – у 2001, 40 – у 2002, 28 – у 2003, 44 – у 2004, 31 – у 2005, 32 – у 2006, 21 – у 2007, 15 – 2008 році.

Ми проаналізували кількісні показники загиблих та поранених при виконанні службових обов'язків працівників кримінальної міліції за 2 періоди: з 1992 по 1999 та з 2000 по 2007 роки. Показники поранених під час виконання службових обов'язків зменшилися в другому періоді на 5,6%. Якщо проаналізувати за ці ж періоди пропорції між пораненими та вбитими працівниками кримінальної міліції, то ми можемо констатувати, що за 1992-1999 рр. вбитих працівників кримінальної міліції було на 504 особи менше, ніж поранених; за 2000-2007 рр. – на 349. З'ясувалося, що з інших обставин у першому та другому періоді було поранено у двічі менше працівників кримінальної міліції, ніж при виконанні службових обов'язків. Показник вбитих за інших обставин у першому періоді більше на 8 осіб, а у другому – на 33 особи. Це свідчить про необережність та безпечність цих осіб, їх тактико-спеціальну, психофізичну, вогневу некомпетентність.

Зі статистичних даних МВС України ми бачимо, що екстремальна некомпетентність деяких працівників ОВС,

страх перед застосуванням табельної вогнепальної зброї, професійно-психологічна невідповідність працівників ОВС до дій в екстремальних ситуаціях коштує їхньому життю. Екстремальна некомпетентність працівників ОВС може привести до неякісного, непрофесійного виконання ними оперативних-розшукових заходів, порушення дисципліни та законності, неправомірної поведінки, втрат серед персоналу ОВС тощо. Екстремальна компетентність оцінюється рівнем сформованості умінь та навичок. Ми можемо виділити такий перелік загальних умінь, що детермінують екстремальну компетентність:

гностичні: пізнавальні вміння у галузях права, психології, конфліктології, криміналістики та інших, які дозволяють особі професійно самоудосконалюватися, виділяти головне від другорядного, узагальнювати, систематизувати, використовувати досвід новаторів тощо;

дидактичні – вміння обирати ефективні адекватні форми, засоби, методи та прийоми оперативних-розшукових діяльностей в екстремальних умовах.

виробничо-операційні – загальноотрудові вміння з інших професій;

ідеологічні: вміння проводити профілактичну та попереджувальну правоохоронну діяльність, бути взірцем правової культури та стояти на варті закону, не піддаватися кримінальним спокусам тощо;

рефлексивні: самосвідомість, критичне ставлення до себе, вміння оцінювати свою діяльність, професійну поведінку тощо;

На нашу думку, розвиток та формування екстремальної компетентності повинен відбуватися у контексті усіх взаємозалежних та взаємодоповнюючих підвидів, видів

компетентностей та типів ключових компетентностей. Однак, слід пам'ятати, що тільки копійка, планомірна, систематична й постійна підготовка, самопідготовка та досвід може привести до стану професійно-психологічної готовності та особистісної спроможності й здатності до високоефективних дій в екстремальних ситуаціях, професійної майстерності та вершин професіоналізму – акме-компетентності.

Таким чином, підготовка курсантів ВНЗ і працівників кримінальної міліції у ключовому компетентністному напрямку – особистість-соціум-діяльність, повинна базуватися на розвитку й формуванні професійно-психологічної готовності, спроможності й здатності до високоефективних дій в екстремальних ситуаціях. Підготовлений спеціаліст повинен морально, фізично, психологічно бути *готовим, здатним, спроможним* у будь-якій (конфліктній, складній, екстремальній) обстановці і в будь-якій момент часу виконувати всі покладені на нього функції із забезпечення законності, правопорядку й безпеки життєдіяльності.

Література

1. Цільмак О.М. Структури компетентностей. Наука і освіта/Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – Одеса, 2009 – № 1. – С. 43-45
2. Зеєр Э.Ф., Шахматова О.Н. Личностно ориентированные технологии профессионального развития специалиста. – Екатеринбург, 1999. – С. 12-26
3. Равен Джон. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. – М.: Когито-Центр, 2002 (англ. 1984). – 326 с.

ТЕНДЕНЦІЇ “ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ СИЛИ” І “ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛАБКОСТІ” В СОЦІАЛЬНІЙ АКТИВНОСТІ СУБ’ЄКТА

Чернуха І. О., Сиволюк Н. В.

Україна

Статтю присвячено дослідженню вираження тенденцій “до психологічної сили” та “до психологічної слабкості” у соціальних феноменах – авторитету, лідерства, статусу та психологічної сили студентами психологічного факультету.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається посилення уваги науковців до проблеми адаптації людини. Процес пристосування суб’єкта до швидкозмінюваних умов середовища обов’язково супроводжується або переживанням задоволення успіху (сили) або ж невдоволенням, відчуттям дисгармонії. У статті ставиться проблема пізнання соціальної адаптації суб’єкта в контексті дії заявлених в статті тенденцій, серед яких пріоритетність мають ті, що є просоціально зорієнтованими та спрямованими на ствердження психологічної сили. Відкритим залишається питання взаємозв’язку та боротьби тенденцій «до сили» та «до слабкості» в рамках їх спрямувань.

Досліджуючи проблему соціальної адаптації в контексті тенденцій «до сили» та «до слабкості», ми припускаємо, що тенденції «до сили» і «до слабкості» розвива-

ються водночас, у взаємозв’язку з психологічними захистами суб’єкта, які маскують від його свідомості єдність дій цих двох тенденцій, що породжує внутрішню суперечливість психіки. Тенденція «від психологічної слабкості до психологічної сили» виступає генеральним механізмом психологічних захистів і має вплив на процес суб’єктивної інтеграції психіки на засадах викривлення соціально-перцептивної реальності, що ускладнює процес соціальної адаптації. Ми схиляємось до думки, що тенденції «до сили» і «до слабкості» детерміновані глибоко-психологічними (інфантильними) цінностями, що започатковуються в едіповій ситуації.

Поняття адаптації в психології пов’язується із соціалізацією індивіда (Ф. В. Березін [1], С. І. Розум [6], та ін.). Тому для поглиблення розуміння проблеми адаптації